

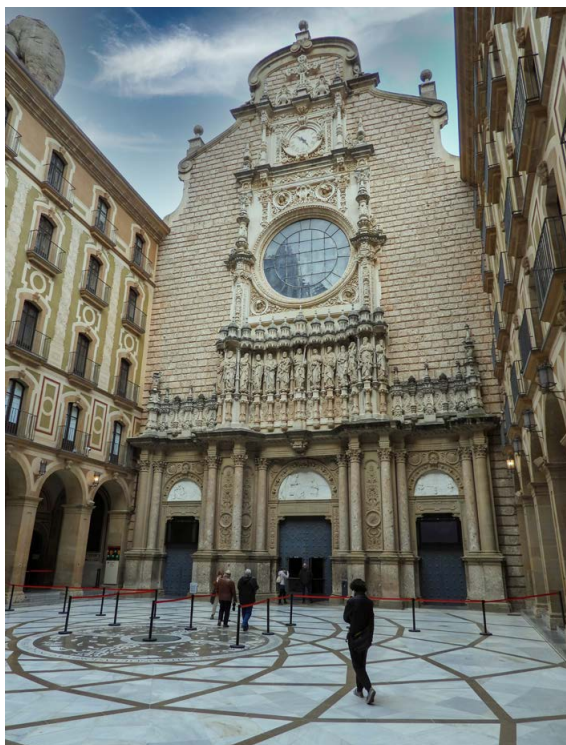
Škofjeloški pasijonci pred pasijonskim gledališčem v Esparregueri. Foto Jakob Florjančič.

mag. Aleksander Igličar

KATALONSKA ESPARREGUERA JE GOSTILA 38. SREČANJE EUROPASSIONA

Katalonsko pasijonsko mesto Esparreguera je od 3. do 6. marca 2022 gostilo 38. mednarodni kongres združenja Europassion. Mesto se nahaja 40 km zahodno od Barcelone, zelo blizu največjega katalonskega romarskega svetišča Montserrat, kjer je mogočen benediktinski samostan z znamenito podobo Črne Marije.

Začetki pasijona La Passió d'Esparreguera (www.lapassio.net) segajo v srednji vek, v leto 1611. Z leti se je pasijon spreminjal, od leta 1960 se uprizarja po besedilu v katalonskem jeziku, ki ga je ustvaril pesnik Ramon Torruella Satorra (1913–1968). Pasijon uprizarjajo vsako leto, od leta 1969 v novo zgrajenem pa-

Benediktinska samostanska cerkev s podobo črne Marije. Foto Jakob Florjančič.

sijonskem gledališču, ki sprejme 1.800 gledalcev. V uprizoritvi sodeluje okrog 1000 nastopajočih, ki v postno-velikonočnem času odigrajo deset ponovitev. Posebnost pasijona je živa spremljevalna glasba, ki jo izvajata tridesetčlanski orkester in petdesetčlanski zbor, ob spremljavi mogočnih orgel s sedemsto piščalmi.

Srečanje Europassiona v Esparregueri je jubilejno, saj mineva 40 let od njegove ustanovitve. Organizatorji so se spomnili tudi 500-letnice spreobrnjenja ustanovitelja jezuitov svetega Ignacija Loyolskega, ki je svoje spreobrnjenje po poškodbi v vojaškem spopadu doživel leta 1522 v kraju Manresa blizu Esparreguere.

Glavni organizator srečanja je bil Jordi Rosi Mas, ki je tudi član predsedstva združenja Europassion. Srečanja so se udeležili predstavniki Občine Škofja Loka, ki je članica Europassiona od leta 2007, in predstavniki gibanja Pasijonski veter, ki povezuje vse slovenske pasijonce, ta pa je član združenja od leta 2018.

Katedrala sv. Ignacija Loyolskega, obogatena z mozaiki p. Marka Ivana Rupnika. Foto Jakob Florjančič.

dr. Nena Židov

300 LET ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

PRILOŽNOSTNA RAZSTAVA V SLOVENSKEM ETNOGRAFSKEM MUZEJU

V Slovenskem etnografskem muzeju (SEM) smo se s Škofjeloškim pasijonom ukvarjali predvsem v okviru opravljanja nalog Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine (od leta 2011). Pasijon je bil leta 2008 kot prva enota vpisan v slovenski *Register nesnovne kulturne dediščine*. Ko smo leta 2013 v SEM postavili razstavo *Velikonočna dediščina Slovenije*, na kateri smo med drugim predstavljali tudi enote, vpisane v register, smo Škofjeloški pasijon predstavili s kostumi treh likov, ki sodelujejo pri uprizoritvi.

Kustodinji SEM dr. Nena Židov in mag. Anja Jerin sva sodelovali pri pripravi nominacije za vpis Škofjeloškega pasijona na Unescov *Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva*. Priprava nominacije sta SEM in Ministrstvo za kulturo tesneje povezala z vsemi deležniki iz Škofje Loke, ki so povezani s pasijonom (Občina Škofja Loka, Kapucinski samostan Škofja Loka, Loški muzej Škofja Loka, Muzejsko društvo Škofja Loka ...), in s skupnimi močmi nam je uspelo, da je bil pasijon kot prvi element iz Slovenije leta 2016 vpisan na Unescov Reprezentativni seznam.

Ko je SEM leta 2018 z Ministrstvom za kulturo in Slovensko nacionalno komisijo za Unesco organiziral 12. letno srečanje Unescove mreže strokovnjakov za varovanje nesnovne kulturne dediščine jugovzhodne Evrope, smo udeleženske in udeležence iz različnih držav pripeljali v Škofjo Loko, da bi si ogledali mesto in se prepričali, da to s pasijonom živi tudi v času in letih, ko ga ne uprizarjajo. Za promocijo Škofjeloškega pasijona doma in v tujini SEM skrbi tudi v okviru različnih načinov promocije nesnovne kulturne dediščine Slovenije (zloženke, publikacije, predavanja, potujoča razstava ...).

Leta 2021 smo se veselili, da se bomo lahko po šestih letih zopet udeležili uprizoritve Škofjeloškega pasijona in hkrati obeležili njegovo tristoletnico. Zaradi covida-19 pa so morali organizatorji uprizoritev žal odpovedati. Da pa bi javnost kljub vsemu opozorili na za pasijon pomembno leto, smo v SEM pripravili manjšo priložnostno razstavo *300 let Škofjeloškega pasijona* (avtorici Nena Židov in Anja Jerin), ki je nastala v tesnem sodelovanju z Občino Škofja Loka in Loškim muzejem Škofja Loka; nepogrešljiva sta bila predvsem Agata Pavlovec in mag. Jože Štukl, saj bi brez njiju razstavo težko realizirali. Za pomoč in sodelovanje se jima prisrčno zahvaljujemo.

Razstava 300 let Škofjeloškega pasijona v Slovenskem etnografskem muzeju. Foto Anja Jerin, 2021.

Škofjeloški pasijon sva predstavili s pomočjo kratkih panojskih besedil, filma, fotografij in predmetov. Z besedili sva orisali zgodovino pasijona, njegovo uprizorjanje v novejšem času in Škofjo Loko kot pasijonsko mesto. Da bi si obiskovalci lažje predstavljali, kako poteka uprizoritev pasijona v živo, sva uporabili film, ki je bil leta 2015 obvezna priloga k Unescovi nominaciji (avtor Marjan Cerar). Nekatere starejše in novejše uprizoritve pasijona sva predstavili s pomočjo fotografij, prav tako rokopisni kodeks Škofjeloškega pasijona in Kapucinski samostan Škofja Loka. Na vpis Škofjeloškega pasijona na Unescov Reprezentativni seznam sta opozarjala fotografija predstavnikov Slovenije iz leta 2016 na zasedanju Unescovega Medvladnega odbora za varovanje nesnovne kulturne dediščine v Adis Abebi in certifikat o vpisu. S fotografijama Pasijonske sobe in Romualdove poti sva želeli opozoriti na točki v mestu, ki poleg razstav v Loškem muzeju in Kapucinskem samostanu obiskovalce vse leto opozarjajta, da je Loka pasijonsko mesto.

Organizatorji pasijona so nama za razstavo posodili tri kostume likov, ki nastopajo pri uprizoritvi (angel, Kristus in kapucin). S publikacijami, kot so revija *Pasijonski doneski*, mednarodni zbornik *Pasijonski almanah* in monografija *Škofjeloški pasijon 2015*, sva želeli obiskovalce opozoriti na številne raziskave in objave, povezane s škofjeloškim in drugimi pasijoni.

Da Škofjeloškega pasijona z lokalno skupnostjo ne povezujejo le nastopajoči, organizatorji in domači obiskovalci, sva želeli opozoriti z razstavljenimi pasijonskimi spominki, izdelki lokalnih rokodelcev, med njimi tudi tistih, ki sledijo lokalni tradiciji izdelovanja malih kruhkov in modelov zanje.

Kljub manjšemu obsegu je razstava *300 let Škofjeloškega pasijona*, ki je bila v avli razstavne hiše SEM na ogled od 25. marca do 18. aprila 2021, pritegnila zanimanje medijev in tako prispevala k njegovi prepoznavnosti.

mag. Aleksander Igličar

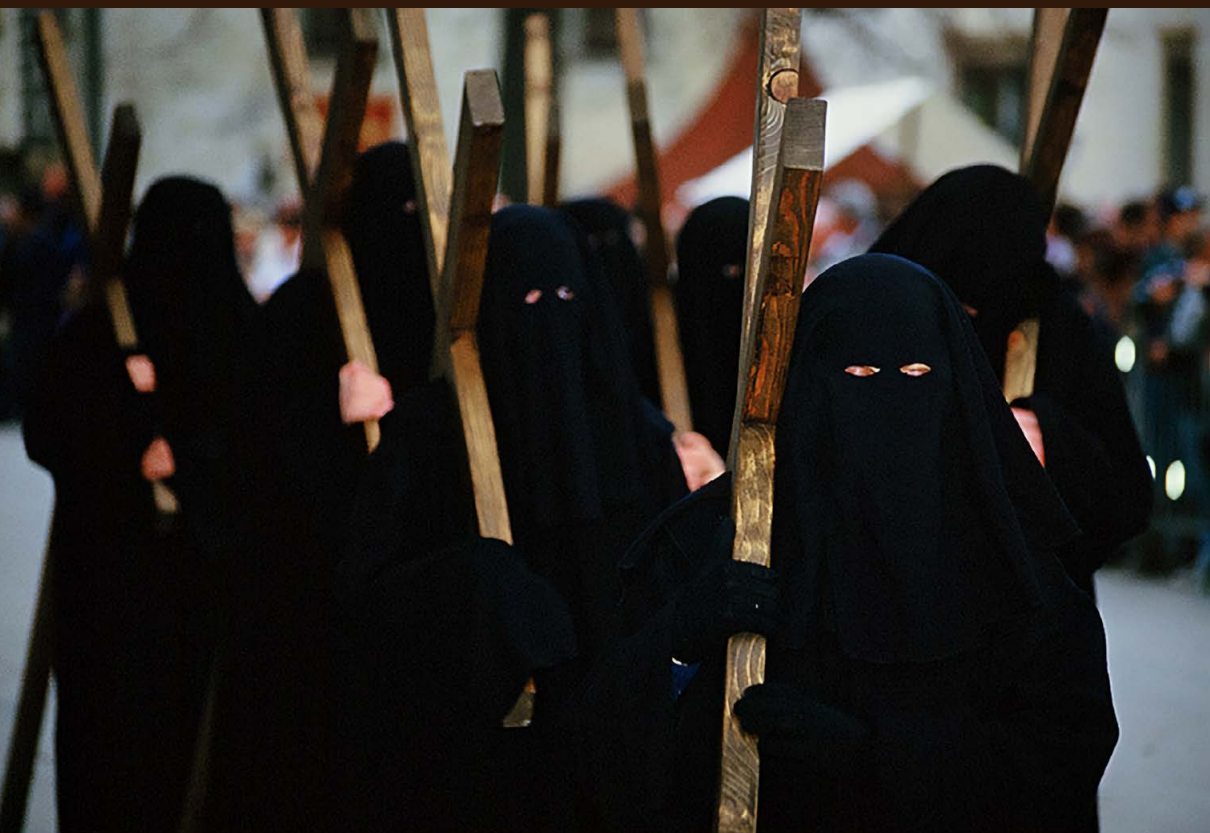
ŠKOFJELOŠKI PASIJON 2022 DOKONČNO ODPOVEDAN

Zaradi pandemije covid-19 so Tine Radinja, župan Občine Škofja Loka, br. Jožko Smukavec, gvardijan loških kapucinov, Borut Gartner, režiser Škofjeloškega pasijona, in Jakob Vrhovec, projektni vodja Škofjeloškega pasijona, oktobra 2021 soglasno sprejeli odločitev, da se uprizoritev Škofjeloškega pasijona 2022 uradno odpove. Nehvaležno, a glede na zdravstvene razmere upravičeno in smiselno odločitev so z razumevanjem sprejeli tudi člani strokovnega odbora Škofjeloškega pasijona in občinski svetniki.

Odločitev seveda ni bila lahka, saj bi se v letih 2021 oziroma 2022 spominjali treh stoletij uprizarjanj Škofjeloškega pasijona. Hkrati bi bila to prva uprizoritev po vpisu Škofjeloškega pasijona na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, kar je zelo povečalo zanimanje za njegov ogled, tako doma kot v tujini.

Hkrati je bila sprejeta tudi odločitev, da se k ponovni uprizoritvi Škofjeloškega pasijona pristopi takoj, ko bodo zdravstvene razmere zaradi pandemije omogočile obsežne priprave na pasijon in njegovo izvedbo, brez prevelikega tveganja za zdravje vseh nastopajočih in gledalcev.

Priprave na uprizoritev pasijona se začnejo najkasneje dve leti pred uprizoritvijo, kar pomeni, da je prva uprizoritev možna v letu 2025. Po sprejemu odločitve o novi uprizoritvi bodo ponovno izbrane tudi ključne osebe, torej člani strokovnega odbora, režiser in projektni vodja.

Pasijon 1999. Foto Tomaž Paulus.

PASIJONSKE PODOBE

Jože Bartolj, prizor iz Škofjeloškega pasijona.

mag. Bernarda Stenovec

»AH ČLOVEK, PROV TOJGA ODREŠENIKA POMISLI«

BARTOLJEVE PODOBE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Ob načrtovanju postavitve Škofjeloškega pasijona ob njegovi 300-letnici je bil Jože Bartolj povabljen, da pripravi likovno razstavo, ki bi bila del širšega dogajanja ob postavitvi pasijonske procesije v jubilejnim letu 2021. Žal je bila ta zaradi epidemije odpovedana, posledično je bilo prekinjeno tudi Bartoljevo slikarsko ustvarjanje široko zasnovanega cikla na temo Škofjeloškega pasijona. Likovno poglobljanje v tematiko, ki slikarja nagovarja že od študentskih let, je v preteklem letu kljub temu dozorelo v cikel dvanajstih pasijonskih podob večjega formata, ki so v letošnjem postnem času na ogled na razstavi v Sokolskem domu v okviru Dnevov Škofjeloškega pasijona.

Če na omenjeni cikel pogledamo z vidika do sedaj prehojene slikarske poti Jožeta Bartolja, se nam tako v ikonografskem kot likovnem smislu izriše jasen in intenziven razvoj, ki je slikarja pripeljal do Škofjeloškega pasijona, v katerem prepoznamo dopolnjevanje, nadgrajevanje in poglobljanje njegovih ustvarjalnih iskanj. Odločitev za upodobitev prizorov postne spokorne procesije p. Romualda, kot je bila uprizorjena na škofjeloških ulicah in trgih v preteklih dveh desetletjih (ki jih je Bartolj tudi spremljal in fotografsko zabeležil), mu je omogočila svojevrstno sintezo njegovega slikarskega opusa. Odrešenijsko skrivnost Kristusovega trpljenja in smrti je tokrat predstavil s konkretnimi prizori škofjeloške procesije, torej skozi odsko interpretacijo baročnega dramskega besedila. Izbrane prizore Kristusovega križevega pota in trpljenja (Pilatove obsodbe, zasmehovanja, kronanja) tako dopolnjujejo svetopisemski motivi Marije in Janeza, Judeža in hudiča ter motivi pasijonske procesije, med drugim angela, smrti, konjenika, bičarjev, križenoscev in spokornikov ter kapucina. Njegov slikarski nagovor gledalcu se tako pridružuje sporočilu kapucinskega pridigarja Marušiča in trudu številnih ustvarjalcev pasijonske odrske uprizoritve, da vodilni klic spokorne procesije »Ah človek, *prov tojga Odrešenika pomisli*« zazveni v bogati polifoniji, ki gledalca večplastno nagovarja in vabi, ne le k premišljevanju Kristusovega križevega pota, ampak tudi k osebnemu razmisleku o temeljnih bivanjskih razpetostih slehernega med nami, vprašanjih življenja in smrti, greha in milosti, krivde in odrešenja.

Avtor nas sooča s temi vprašanji v sicer prepoznavni »bartoljevski« likovni govorici (utemeljeni predvsem na moči oz. izraznosti barve ter dialoga med likovno podlago in barvnim nanosom), ki pa je v tem ciklu doživela bogat razpon. Že sama izbira nosilca je zgovorna in dopolnjuje kulturnozgodovinsko dediščino Škofjeloškega pasijona: izbral je več sto let stara vrata orgelske omare iz Preserij pod Krimom, ki so jih ob postavitvi novih orgel v cerkvi zavrgli; desk ni grundiral, zato so na nekaterih mestih lepo vidni sledovi časa in človeških rok. Na te lesene nosilce večjih dimenzij je suvereno umestil celopostavne figure pasijonskih oseb, ki jih je naslikal v realističnem pripovednem slogu, a jih postavil na večinoma precej abstrahirano in na nekaterih delih celo neposlikano ozadje, tako da snovnost starih lesenih desk v dialogu z zabrisanimi, skicozno nanešenimi širokimi barvnimi potezami oz. ploskvami ustvarja specifično teksturo in daje nadih starinske patine. V nasprotju s tem se je pri slikanju oseb osredotočil na jasno pripovedno zgovernost, tako v obraznih potezah in mimiki kot kretnjah in postavitvi oz. drži teles ter anekdotični kompozicijski postavitvi večfiguralnih prizorov. Intenzivni čustveni poudarki so na nekaterih prizorih obrnjeni v notranje življenje oseb, druge pa razprti v dramatično zunanje dogajanje, ki ga še stopnjujejo slikovite, dinamične poteze čopiča in na nekaterih prizorih celo gibi rok ali zasuki glav, združeni v več sekvencah. K živosti prizorov prispevajo tudi portretno oblikovani obrazi, v katerih se lahko prepoznajo igralci pasijona, poleg tega pa nas na konkretno odrsko uprizoritev spominjajo tudi posamezni predmetni, kostumski in prostorski detajli, med drugim elementi odrske scenografije in škofjeloške mestne vedute. Pomemben likovni ključ za razumevanje, da gre za inscenirane prizore, so presenetljivo močne, žive barve, ki jih pri tradicionalnih upodobitvah križevega pota običajno ne najdemo. Ta svojevrsten likovni jezik tako poudarja uprizoritveni kontekst in nam razpira pasijonsko zgodbo v treh pomenskih dimenzijah ter nas vodi, od odrskega dogajanja spokorne procesije do (molitvenega) premišljevanja Kristusovega križevega pota, na katerem nam je Kristus postal »v vsem enak, razen v grehu«, a je nase vzel vse naše grehe, tako da se lahko na tem potu pridruži življenjski poti slehernika med nami – da bi se tako lahko vsak izmed nas prepoznal v odrešenjski zgodbi in zaživel na velikonočni način.

Bartoljev cikel tako lahko razumemo kot slikarski poklon Škofjeloškemu pasijonu, njegovemu avtorju očetu Romualdu, številnim generacijam naših prednikov, ki so v preteklih stoletjih postavljali pasijon, vabili k spreobrnjenju in ohranjali to bogato versko ter kulturno dediščino in vsem tistim, ki so v našem času obudili postavitev pasijona in varujejo njegov spomin – v zavedanju, da se:

»vsa modrost pretaka iz rodu v rod.

Se pravi, da en rod umre, izroči jo drugemu.

Da je to stalno & sveto & čisto & trajno izlito v glino teles & čistega minevanja.

Da vedno živi samo v današnjih ljudeh.

Da nam nič ne pomaga, če so jo gostili nekoč.

Da jo lahko pozabimo & izdamo. Zdrobimo.»⁴⁶

Razstava Bartoljevih podob Škofjeloškega pasijona tako ni le poklon in spomin, temveč tudi opomin, da imamo ta »zaklad v lončenih posodah«, in hkrati povabilo vsem nam, da spoznavamo, varujemo in ohranjamo to dragoceno zapuščino, ki nam je zaupana in iz katere lahko ustvarjalno živimo. V tem duhu lahko tudi zaželimo avtorju, da bi uspel pasijonski cikel celostno zaokrožiti s podobami, kot je prvotno načrtoval, Škofji Loki pa, da bi našla mesto za njegovo (stalno) postavitev.

Jože Bartolj (1969) se je po Srednji šoli za oblikovanje in fotografijo vpisal na likovni oddelek Pedagoške fakultete v Ljubljani. Tam je leta 1997 diplomiral iz slikarstva na temo Križev pot kot likovni organizem, pri prof. Zdenku Huzjanu. Že od začetkov se posveča predvsem sakralni umetnosti, pri čemer so prvine njegovega sloga zraščene s tradicijo najstarejših vplivov krščanskega umetniškega izročila. Redno razstavlja, do zdaj je imel že več kot 40 samostojnih razstav, sodeloval je tudi na številnih skupinskih razstavah in likovnih kolonijah.

Podobam Trpečega in Križanega z začetka likovne poti (diplomska naloga) so se kasneje pridružili apostoli in svetniki, pri čemer je slikarja ob razstavnih postavitvi zanimal predvsem dialog med galerijskim in bogoslužnim prostorom; tem svetim likom so nato sledili »sopotniki iz sanj« (kot je sam poimenoval ta cikel), iz njegovih osebnih in likovnih iskanj oz. popotovanj. V nadaljevanju ga je to vodilo k srečevanju s človekovim neizbežnim potovanjem v dolino smrtne sence, ko je v ciklu Kenotafi upodobil portrete pokojnih prijateljev, sorodnikov, kolegov, katerih sopotništvo je s svojo neposredno bližino ali duhovno povezanostjo neizbrisno zaznamovalo in usmerjalo tudi slikarjevo pot. V zadnjih letih se posveča portretom, ki nosijo globlje, duhovno sporočilo. Pri likovnem upodabljanju izbrane motivike ga najbolj zanimajo odnosi med barvo, potezo, slikarsko površino in drugimi likovnimi elementi.

Bartolj je med drugim avtor slikarske opreme kapele v Psihiatrični bolnišnici v Ljubljani, kapele na Radiu Ognjišče v Ljubljani, slike v kapeli Lojzeta Grozdeta v baziliki v Stični, podob blaženih Antona Martina Slomška in Lojzeta Grozdeta v cerkvi ljubljanske župnije Koseze, Križevega pota v zimski kapeli župnije Štandrež pri Gorici, kapelice ob cesti v Prevojah pri Lukovici ... Stalne postavitve njegovih del so postavljene v Domu Matere Terezije v Ilirski Bistrici, kjer je na ogled dovršen del sakralnega opusa, na Radiu Ognjišče v Ljubljani, Katehetskem uradu ljubljanske nadškofije in v župnijski dvorani v župniji Koseze.

⁴⁶ G. Kocijančič, *Idem II* (odlomek), iz pesniške zbirke Primož Trubar zapušča Ljubljano.

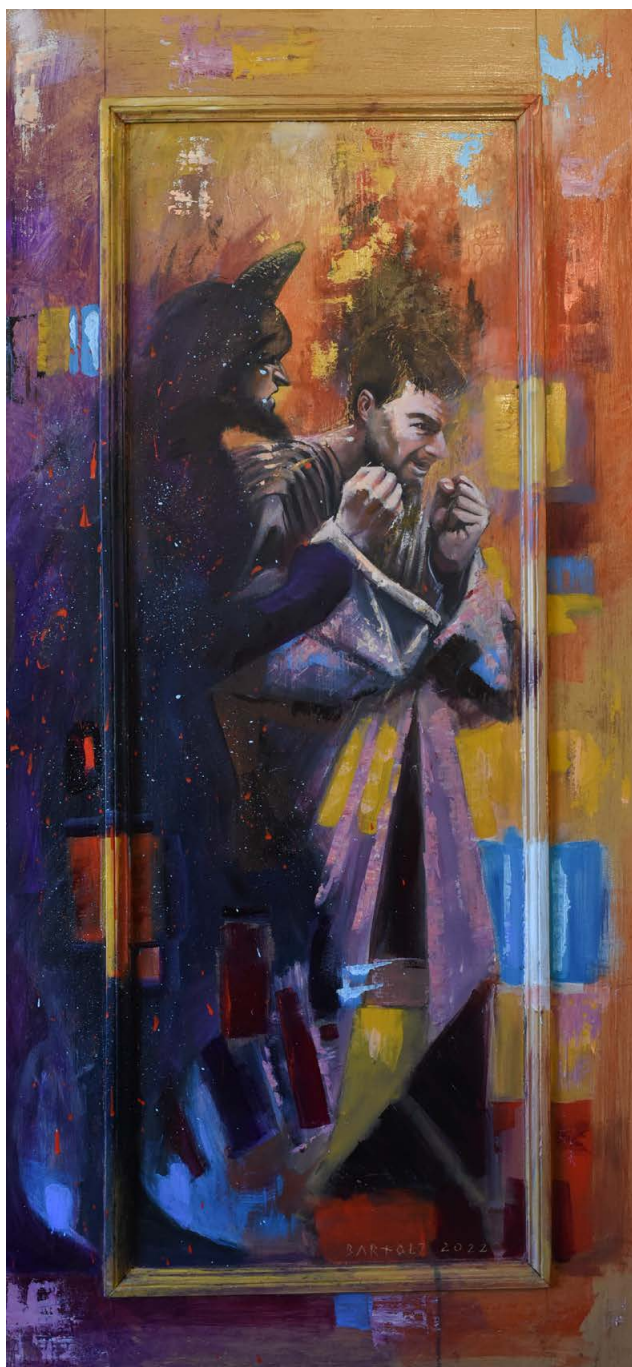
*Iz paradiža, tega veseliga luštniga kraja,
poberite se, Adam inu Eva, vam angelc šraja!
Zakaj tukaj vas je ta kača močnu zapelala
inu vas z velikimi nadlogami obdala.
Tukaj je samo to prebivališče te nadolžnosti,
katero ste vi tukaj skuži greh zgubili.
Poberite se tedaj h ti veliki revnosti,
v kateri bote noč inu dan vpili.*

*Jest sem ta grenka smrt jəmenvana,
od teh visokih nebes na ta svet poslana.
Jest imam te papeže, škofo, kurarje inu kardinale,
cesarje, firšte, hercoge, grofo inu mogočne krale,
tudi vse, kar živi na sveti,
imam pod moja oblast vzeti.
Ah, vi grešniki, skuste vaše oči odpreti
ter premislite, kar živi, more enkrat umreti.
Dokler ste vi Božja zapovd prelomili,
zatu ste vi pod moja oblast stopili.
Smrtno bridkust morete vi nositi
inu skuzi to ojstro sulco prebodeni biti.*

*Jest sem slepa, vendār vse umorim
inu z mojo koso veliku škode sturim.
Bodi stari ali mladi, kar pred mene pride,
bogat, božec, kmet, žlahtnik, obeden ne odide.
Kral, cesar, papež ali vojšaki,
gmajn, mogočni inu vrli jənaki.
Ja, vsa moč celiga sveta, kar živi,
to pod mojo ojstro koso stoji.
Te ludi jest vse zapišem,
zgovorov ali prošne nikdar ne išem.
Jest sem brez kože, sama kost,
zatorej ne maram za obena visokost.
Ah, vi grešniki, skuste vaše oči odpreti
ter spomislite, kar živi, more enkrat umreti.*

*Prekleta bodi ura inu ta dan,
kadar sem jest bil taku rezvæzdan,
de sem jest mojga mojstra tem Judam æez dal
jæno skuzi leto sem se z dušo jæno s telesam k hudiðu podal.
O grešniki, tukaj vi od mene en nauk vzamite
jæno od tega grešniga živlejna odstopite!
Jest pak z veliko bridkostjo moræm v pakli goreti,
dokler nisæm otu brumnu iz Kristušam živeti.*

*Taiste besede, katere sem pruti vam govoru,
pravim jest, boljši bi blo, de bi se on skorej umoru.
De na bo en zapelavc našiga folka,
ga očmo dati še drugim sodnikam v roka,
kir mu stopjo naprej le-te priče
jano pravjo, de se on za Sinu Božiga kliče.
Zatorej, kir on nam le-to potrduje,
taku moremo reči, de samiga Boga preklinuje.*

*Pole, moj brat, našiga krala,
koku mu bode le-ta trnavo krona lepo stala!
On oče naš kral biti,
za tega vola ga očmo iz trnova krona častiti,
de vsaki bode movgu vidit negova čast inu hvala,
katera mu bode ta trnova krona dala.*

*Tebe sem, o Jezus, ah, velikokrat pregrešov,
menā sā pak, o Jezus, velikokrat zanešov.
Iz srca morām reč, de bā lih jāmōv pogubitā,
de nečem nikdar več mojga Jezusa izaliti.
Ah Jezus, koko je to, de sā mene zanešov,
koko je mogoče blo, de martre sā odnešov?
Zdaj pa iz srca prosām, trešā to nebo v me,
ta zemla nej na nosā sonce, nej se zapre!
Bolše de jest umrjem, kokār de bā jest spet
bil v grehe pogrožen, ti pa na križ rezpet.*

*Poglejte, ljudje, ali je človeku podoben le-ta,
kateri je od nog do glave povhen špota,
kateriga ste vi taku groznu odrli
jəno nausmileno negov život odprli.
Ja, zdej bi se vam jəmu že enkrat smilit,
jənu nikdar njega tolkaj h te smrti silit,
dokler sedaj nima več podobe za krala biti
jəno pər le-tem z miram bi ga jəmeli pustiti.*

*O žalost moja prevelika,
za vola Jezusa, mojga lubiga sinka.
Kadar vidam nega sveta glavo
taku rajneno inu krvavo,
mene sturi od žalosti vpiti
jano od solz moje oči zaliti.
Kadar pak gledam njega svetu obličje,
le-to me k jokajnu žalostno k sebi kliče.
To vse njega reztrgano sveto rešno telo,
katero je poprej, kokar to sonce bilo,
le-to da meni uržah vselej jokati
jano se premilo h temo plakati.
O grešnik, le-to ti k srcu prov peli
jano drži v tvojih mislih vselej,
katero bode sturilu od tojih grehov odstopiti
jano z mano to nebeško kralestvu zadobiti.*

Odlomki iz Škofjeloškega pasijona, vir: oče Romuald: *Škofjeloški pasijon*. Znanstvenokritična izdaja. Celjska Mohorjeva družba, Celje; SAZU, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009.